

“KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE ZİRAAT MÜHENDİSLERİNİN EMEK PİYASALARINDA KONUMLANIŞI”

Dr. A. HAŞİM KÖSE
A.Ü.S.B.F. Öğretim Üyesi

Biz bir önceki oturumdaki pratiğimizi yenileyeceğiz. Yine ortak konuşacağız. Aslında epeydir Ahmet’le biz böyle bir deneyim içerisindeyiz. Onun nedeni bir parça üzerinde temelleneceğimiz bir çalışma. Üç yıl önce TMMOB tarafından başlatılan çalışma, Türkiye’de mühendis mimarları konu ediniyordu. Eminim biliyorsunuz, aslında bilmeme ihtimaliniz de var, nedense TMMOB’un bir parça raflarında kaldı o dağıtılmadı, belki de okuyucusuyla buluşmadı.

Gökhan bu sempozyuma bizim katılmamızı istediğinde, bizim iki önerimiz olmuştu, bir tanesi de buydu. Oradaki veri tabanlarını da ziraat mühendislerini öne çıkararak kullanırsak acaba ne çıkıyor? Bu ikinci sunuşumuz; aslında ana hatlarıyla bunu konu ediyor. Ziraat mühendisleri; diğer mühendisler grubu içerisinde, ne tür çalışma hayatına, nasıl katılıyorlar, nasıl konumlanıyorlar. Eğer biz mühendislik dünyasından bahsedeceksek; ziraat mühendisleri, bu mühendislik dünyasının hangi katmanını şekilliyorlar?... Bu şöyle de düşünülebilir: Ziraat mühendisleri, asıl karşılığı olan tarımın aydını aslında. Tarımın nitelikli emeği. En gelişmiş emeği. Gürcan’ın konuşmasındaki o dışarıdan gelen aydını aslında. Yani tarımın nasıl şekilleneceğini, bilgi düzeyinde, teknoloji düzeyinde taşıyan öznesi. Nitelikli emeği gözleyerek, doğal olarak tarımdaki diğer emek katmanları hakkında da çıkarımlarda bulunmak mümkün. Bunu belki konuşmamın sonunda böyle toplarız, ben öyle toplamayı amaçlıyordum. O yüzden ziraat mühendislerini gözlemlemek demek, belki Türkiye’de tarımı da gözlemlemek demek bir açıdan.

Ben Türkiye’deki mühendis mimarların sınıf konumlarını amaçlayan çalışmanın bulgularına birtakım referanslar vererek, asıl konuşmamıza dönmek istiyorum. Bu açıdan Türkiye’de yapılan ilk çalışma, 1978’de Alaattin’in çalışmasıydı hatırlarsınız. Bu konuda ilgi duyan insanların en azından hatırlayacağı bir çalışma. Ardından da bizim çalışmamız yapılmıştı. 20 yıllık bir süreç içerisinde Türkiye’deki mühendis mimarların değişimini gözlemleyebileceğimiz iki tane referans noktası oluşmuştu. İlk işçileşmeydi. Teknik emeğin, sınıf pozisyonları içerisinde, giderek işçileştiğini tespit etmiştik. Kamuda mühendis ya da kamu işçisinin, kamu mühendis - işçi sayısının azalması ve bunun yerine özel kesimde mühendis işçileşmenin ortaya çıkmasıydı bu aslında. Bir başka değerlendirmesi de o çalışmanın, mühendisin siyasal konumlanışıydı. Mühendis dünyayı nasıl algılar; Mesleki açıdan nasıl algılar, çünkü mühendislikte her şey aslında homojen ve tek bir şey değildir. Mesleki ideolojileri nasıl şekillenir? Ayrıca da gündelik hayattaki ideolojileri, siyasal pratikleri nasıl şekillenir. Yani bir tanesi iş sürecindeki siyasası, diğeri de sokaktaki siyasası. Bunlar nasıl şekillenir ve buradan bir tip olarak, bir gelişmiş insan, teknolojinin taşıyıcı öznesi insan olarak mühendis, gerçekte nedir sorusunu sormuştuk biz o çalışmada.

Oradan gelecektir Ahmet, iki tane mesleki pozisyondan bahsedilmiş. Birinci mühendis tipi, kapitalist rasyoneli temsil eden, yani üretimi öne koyan, en çok üretmeyi amaçlayan ve işletme mantığında iş sürecine katılan mühendisi en kaba hatlarıyla tanımlıyordu. İkinci tip mühendis ise daha toplumcuydu. Yani mesleği

algılayışı aslında bir toplumsal görev etrafından şekilleniyordu. Böyle bir ayırım olarak düşünün lütfen.

Türkiye’de mühendis toplumcu gibi gözüküyordu, ama şu soruyu sorduk: Bu toplum ne? Asıl bizi ilgilendiren de oydu. Çünkü herkes toplumcu. Herkesin bu topluma ilişkin, özellikle gelişmiş, aydın emeğin dönüştürücü beklentileri de var. O çalışmanın ikinci açılımı da, bu toplum kavramsallaşması üzerineydi. Yani, hakikaten Türkiyeli mühendisin kafasındaki toplumun siyasallaşması nasıl bir şeydir, o kendisini nasıl görür. Orada da mühendis merkezde bir yerde oturuyordu. Merkez o kadar iyi bir ideolojik eksen ki, merkezin sağ ve solunu da mühendisler etrafında ayırmak çok mümkün değildi. Nasıl merkezde oturuyordu? İşte daha mesela devletçi, daha kamucu, ama eğer sol ve sağ ideolojiyi ayıracak temel düşüncelerde odaklandığınızda, mesela onun demokrasisi, onun toplumsal katılımı, bugün Türkiye’deki merkez nasıl şekilleniyorsa, tümüyle oydu. Merkez sağla, merkez soldaki mühendis siyasal kimliği çok fazla ayrılmıyordu. Bu yine bizim belki biraz sonra Ahmet’in mühendis nedir konuşmasında değinebileceği bulgulardan bir tanesi olabilir.

Bir diğeri de, çok önemli mekansal farklılık vardı mühendisin dünyasında. Yani İstanbul ve Kocaeli’ndeki mühendisle, Diyarbakır’daki mühendis ya da bir bürokrat olarak mühendisle, fiilen iş sürecindeki mühendis birbirinde farklıydı. O zaman biz o çalışmada kitabın adını da “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik” koymuştuk. Okuyan arkadaşlar bilir. O çalışmada o zaman mühendisi, bir toplumsal kimlik olarak mekanda, iş süreçlerinde ve toplumsal siyasal katılımlarında farklılaşan homojen olmayan bir kitle halinde sunmaya çalıştık. Bu kitle hakikaten homojen değil, ama bir de topyekun mühendislik dünyasında ya da mühendisin temsil ettiği nitelikli işgücü katmanına, bir şeyler doğurdu. Onu 78’le 98 arasındaki birbirine çok uyumlu olmayan o iki çalışmanın verilerini karşılaştırdığımızda, mühendis yoksullaşıyordu aynı zamanda. Mühendis 78’e göre aslında toplumundan da bir parça uzaklaşıyordu.

O zaman bu sunuşta emek piyasalarındaki konumlanışı ve esnekleşmeyi biraz öne çıkararak konuşacağım. Aslında bu süreç içerisinde dünyada ve Türkiye’de hem iş süreçlerinde de bir şeyler oluyordu. Hem de genel toplumsal yapının şekillenmesinde bir şeyler oluyordu. Bizim sorularımızda, acaba mühendisin muhatap kaldığı ana eğilim ve ana düşünce her neydi ki, Türkiye’ye ilişkin bu iki gözlem arasında mühendisin temel konumlanışında farklılıklar oluştu.

Ahmet’ten şöyle bir şey rica edelim, öyle sürdürsün bu konuşmayı. Bizim türümüzden ülkelerde mühendis dünyadaki gelişmiş ülkedeki mühendisten farklı bir şey. Bu aynı zamanda sadece teknik hakkı temsil etmiyor, aynı zamanda bir başka toplumsal aktör de, mesela kalkınmacı aktör. O devleti kuruyor, ona devletin ideolojisine teknik bir akıl katıyor. Bu nedir? Bunu biraz açmaya çalışsın Ahmet ve ortak konuşalım, ne oldu da mühendis iş süreçlerindeki konumlarında gönüllü kayıplara uğradı? Mesela neden işçileşti? Bu acaba sadece Türkiye’de yaşanan bir şey mi, yoksa dünyada genel olarak böyle bir eğilim var mıydı? Teknik ve ayrılmış, farklılaşmış bir emek değil de, giderek işçileşen bir emeğe nasıl mühendis dönüşüyor? Bunun üzerinde konuşup sonra da müsaade ederseniz elimizdeki verileri tekrar ziraat mühendisleri için gözlemleyelim.

Ahmet'in bıraktığı yerden yine devam ediyorum. Mühendis sözcüğü Türkçe'ye Arapça'dan geliyor biliyorsunuz. Geometri bilen insan anlamında kullanılıyor. Ben doktora tezimi TMMOB üzerine yaptım. Türkiye'deki mühendislik tarihinin örgütlenmesi üzerine, en azından TMMOB'nin kuruluşundan 1980'e kadar olan dönemi çalıştım. 1954 yılında Türkiye biliyorsunuz dışa açık bir kalkınma dönemine giriyor. Liberal bir rüzgar içerisinde. TMMOB'de o tarihte kuruluyor. TMMOB'nin ya da mühendislerin odalar halinde örgütlenmesinin arayışı ise aslında Cumhuriyetin kuruluşunun başına kadar gidiyor. Fakat Cumhuriyeti kuran kadroların ve o tarihteki siyasal koşulların bir gereği olarak sınıf temelli belki diyebileceğimiz örgütlenmelere izin verilmediği için siyasal koşullardan dolayı, bir türlü bu gerçekleşmiyor. Fakat kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, Türkiye'de de teknik hizmetlerin daha yasal çerçevede içerisinde sürdürülebilmesi için bir gerekli zemin oluşuyor ve bu doğrultuda da alttan gelen mühendis hareketinin bu koşullarla uyumlu halde TMMOB'yi kurduğunu görüyoruz.

Türkiye'de mühendis örgütünün ortaya çıktığı anda, bu mühendis aslında şanslı bir insan. İki nedenle şanslı bir insan. Şöyle ki; kalkınma sürecinde doğrudan yetkilendirilmiş bir örgütün içine doğuyor. O tarihte 1300 bildiğim kadarıyla mühendis var Türkiye'de ya da o civarda olması lazım. Bugün ise biliyorsunuz 600 bin ya da daha fazla. Yani çok farklı dünyalardan konuşuyoruz. Bu aynı zamanda okuma yazma oranı düşük, üniversite eğitim oranı çok düşük bir toplumda üreyen üretilmiş bir özne. Dolayısıyla istediği kızla evlenebiliyor, araba alabiliyor, gelecek hakkında umutları çok yüksek. Hem ülkesi, hem kendisi için çok mutlu bir insan. Bu mutluluk yalnız örgütlenmeye tam yansıtacağı sırada, ülke karışıyor. Ülke karıştığı sırada aslında uluslararası dünyada da kapitalizmin –sabah konuşuldu- bir başka evresine geçiliyor. Bu sefer gerçekten kalkınma hedefi Türkiye'nin içinden de tanımlanıyor. Bu tanımlanış sırasında ama mühendis kitlesinde bir artış var. Bu artış aynı zamanda istenen, hedeflenen bir artış. Fakat detaylarına girmek zorunda değiliz burada, sonunda geline nokta, hedeflenen ve gerçekleşen arasında büyük bir fark çıkıyor.

Yapılmış çalışmalarda karşılaştığımız zaman, Amerika'daki mühendisler hakkında detaylı bilgimiz var, örgütlenmeleri hakkında. İngiltere'de var, Japonya'da var, Fransa'da var, Almanya'da var, böyle bir şey hiçbir yerde yok. Çok az Amerika'da çıkıyor, 1900'lerin başında, ama kurumsallaşmıyor. Yani öyle bir siyasallaşmış ve bunu örgütsel kimliğine taşımış.

Demin Köy-Koop'un kapanışından bahsedildi. TMMOB 12 Eylül'den sonra, bayağı ciddi hasarlar aldı. Demek ki karşımızda, Ahmet'in sorusuna yanıtım şu: Politize olmuş bir mühendislik var. Örgütlenme düzeyinde, bireysel düzeyde değil. Bunun nedenlerini iyi anlamak lazım ve bugün geline noktada da bu mühendisin bu politizasyonunun sonucunda ulaşılan noktada, kendisine ve örgütüne dönüp baktığında, kendisini anlamak için bilgilenmeye, kendisi hakkında bilgilenmeye ihtiyacı olduğunu görüyoruz. Nitekim biz TMMOB üzerine bir araştırma yapmayı düşünürken, bu istem TMMOB'den geldi. Biz bunu ne kadar iyi yaptık, ben bunu burada yargılayamam, bu benim görevim değil. Ama TMMOB, bugün 21. Yüzyıla girerken, kendi temsil ettiği kitlesini ve mühendislik hizmetleri ve mühendislik örgütlenmesinin değişen dünya koşullarında nereye, ne tür yanıtlar üretmesi hakkında bilgilenme ihtiyacıyla bu araştırmaya yaklaştı. Bu açıdan benim bu noktada söyleyebileceğim, mühendisliğin Türkiye'deki özgünlüğü, özelliği bu.

Bu açıdan ziraat mühendislerinin hakkında bizim burada tartışma açısından sunacağımız bilgilerde, bu bilgilenme sürecine katkıda bulunursa, herhalde hedefine ulaşmış olacak diye düşünüyorum. Şimdi ben Ahmet'e sözü bırakıyorum.